

Schepen als musea

Alex De Vos,

rustend conservator van het Nationaal Scheepvaartmuseum, Antwerpen

De laatste jaren worden meer en meer schepen als museumobject bewaard, drijvend of in droogdok. In dit geval is het museum het schip zelf en worden in bepaalde gedeelten ervan voorwerpen getoond met betrekking tot het schip, het leven aan boord, de reizen enz. Dit is het geval voor talrijke zeilschepen die nu in de havensteden als kostbaar relict uit vervlogen zeiltijden worden bewaard. Met de bekende "Cutty Sark Tall Ship's Race" wordt het varend in bedrijf houden van zeilschepen of het stationair afmeren als museum van deze windjammers fel in de hand gewerkt. De revival voor de zeilvaart is groot. In zoverre dat zelfs nieuwe zeilschepen besteld worden, zoals de "Star Clipper", om als toeristisch cruiseschip rond te varen. Ook de binnenschepen worden meer en meer bewaard en in bedrijf gehouden als getuigenissen van de vroegere binnenvaart en de scheepsbouw.

In 1975 werd de sleepspits "Lauranda" op het droge gezet naast het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen. De bezoekers maakten kennis met het verblijf van de schipper, het achteronder en het vooronder, de stuurhut, terwijl het ruim -de plaats waar de vracht een onderkomen vond- ingericht werd als tentoonstellingszaal voor tijdelijke exposities.

Daartoe waren een aantal aanpassingen noodzakelijk. De "Lauranda" is nu gesloten. België heeft geen groot maritiem verleden en de zeilvaarttraditie is in ons land nauwelijks aanwezig. Het ontbreekt ons ook aan belangstelling voor onze maritieme geschiedenis. In de ons omringende landen kennen de talrijke maritieme musea en de als museum ingerichte schepen veel succes. In België is er slechts één algemeen maritiem museum, namelijk het Nationaal Scheepvaartmuseum in Antwerpen. Naast een unieke verzameling museumobjecten in het Steen, bezit deze instelling ook een belangrijke collectie havengebonden industrieel-archeologisch materiaal en vaartuigen op het droge in het aangrenzende Maritiem Park, alsook een aantal drijvende schepen in het Bonaparte dok.

Verder is er nog het Nationaal Visserijmuseum te Oostduinkerke. Het is gewijd aan de zee- en kustvisserij van ons land. Er zijn ook enkele binnenvaartmusea zoals het Rijn- en Binnenvaartmuseum te Antwerpen en het Binnenvaartmuseum te Baasrode. Dit laatste is ondergebracht in het oud gemeentehuis en beschikt ook over de oude scheepswerven van Van Damme en Van Praet.

In Nederland zijn ongeveer 30 maritieme musea en scheepvaartcollecties voor het publiek toegankelijk. Volgens het Classic Ships Register 2 tellen Nederland en België samen ongeveer 140 kleinere originele museumschepen. De schepen van de grote Amsterdamse verzameling en die van Enkhuizen niet meegerekend. Het is reeds gezegd, België is een land met minimale maritieme belangstelling. Nochtans kunnen er toch wel enkele opvallende feiten genoemd worden. Beperken we ons tot het lopend eeuwfeest van de "Belgica". Adrien de Gerlache (1866-1934) bereikte

met dit kleine houten schip Antarctica en slaagde er als eerste in om tijdens zijn expeditie van 1897 tot 1899 in het Zuidpoolgebied te overwinteren.

In Noorwegen en Groot-Brittannië werden de expeditie-schepen van de grote exploitanten in de Poolstreken als nationaal monument in ere gehouden. De pogingen om de "Belgica" in ons land te bewaren voor het nageslacht, mislukten. Het houten zeilscheepje stierf als bunkerstation in Noorwegen een roemloze dood tijdens W.O. II. Gelukkig kon de maritieme gemeenschap bij het uit de vaart nemen van de "Mercator" beletten dat het fraaie zeilschip werd verkocht of gesloopt.

De huidige zeilschepen zijn in hoofdzaak schoolschepen voor de opleiding van de koopvaardij- en marine-officieren. Alhoewel België een van de kleinere mari-

Een binnenzicht op de Mercator, foto Mimesis, Antwerpen

tieme naties is, heeft het tot 1960 zeilschoolschepen in de vaart gehad. De "Comte de Smet de Nayer", de "L' Avenir" en de "Mercator" bezeilden de zeven zeeën onder Belgische Vlag. Het eerste schoolschip werd in staal gebouwd en als volschip opgetuigd door Grangemouth Greenock Dock Yard Cy. te Greenock in Schotland. Deze driemaster vervoerde ook vracht en had een laadvermogen van 3.030 ton. De "Comte de Smet de Nayer" verliet Antwerpen op 11 april 1906 voor een tweede reis maar leed 8 dagen later schipbreuk in de Golf van Gasconje. 33 personen waaronder 18 kadetten vonden de zeemansdood.

Op 2 mei 1908 werd de "L' Avenir" te Bremerhaven op de scheepswerf Rickmers te water gelaten. Dit tweede Belgische zeilschip, een stalen viermastbark met een laadvermogen van 3.600 ton, was 92 meter lang. Het was een prachtig en snel schip. De "L' Avenir" bleef tot 1932 in dienst en maakte in totaal 24 reizen onder Belgische vlag. Nog hetzelfde jaar werd de fakkeldoor de "Mercator" overgenomen. Dit schip, een barkentijn met een brutotonnenmaat van 770 ton, werd gebouwd op de scheepswerf Ramage & Ferguson te Leith in Schotland. Tot in 1960 verzekerde de "Mercator" de opleiding van de Belgische koopvaardijofficieren.

Het andere museum

De "Mercator" maakte 41 reizen en legde in totaal niet minder dan 337.742 zeemijlen af. Dit laatste Belgische schoolschip was ongetwijfeld vele jaren de best bekende eenheid van de Belgische vloot.

Nu is de "Mercator" als vaarklaar museumschip vaak aanwezig bij zeilparades of grote evenementen. Bij het uit de vaart nemen van dit opleidingsschip werd de v.z.w. Mercator opgericht onder de bescherming van wijlen koning Boudewijn. Doel van de vereniging is het schip te bewaren in zijn oorspronkelijke staat, het in te richten als museum en het toegankelijk te stellen voor het publiek en via het schip de aandacht van de jongeren vestigen op het belang van de maritieme sector en een loopbaan op zee.

Het schip werd op 27 mei 1961 door Prins Albert (nu koning Albert II) voor het publiek opengesteld. De "Mercator" werd aanvankelijk als museumschip afgemeerd te Antwerpen op de Linkeroever, maar ligt sinds 27 juni 1964 nagenoeg onafgebroken te Oostende. Tot juni 1998 bezochten reeds 4 miljoen bezoekers de "Mercator". Dat het succes ervan niet afneemt blijkt uit het feit dat de jongste drie jaren gemiddeld 100.000 bezoekers werden geteld. De opbrengst van het bezoek en de jaarlijkse bijdragen van de leden van v.z.w. "Mercator" maken de exploitatie van het museumschip mogelijk en houden het in zijn

oorspronkelijke staat en vaarklaar. Van 1986 tot nu werden voor 35.000.000 frank restauratiewerken uitgevoerd.

Voor dan voor het vernieuwen van de houten dekken en de tuigage werd heel wat geïnvesteerd.

De bezoekers aan de "Mercator" te Oostende maken tijdens de rondgang uitvoerig kennis met de verschillende dekken en lokalen van het schip, ze komen door de verzorgde tentoonstelling aan boord meer te weten over de interessante aspecten van het reilen en zeilen van het schoolschip.

Voor de expo aan boord sinds 1995 tekende de Antwerpse firma Mimesis Exhibition Design, die reeds eerder ervaring opdeed met de opbouw van maritiem gerichte tentoonstellingen. Mimesis werkte onder de wetenschappelijke en historische begeleiding van ondergetekende. Deze stelde twee belangrijke aspecten centraal: er was in de eerste plaats behoefte aan een nieuwe signalisatie om de bezoekers optimaal te informeren over de indeling en functie van de verschillende scheepsruimten aan boord. In de tweede plaats werd beslist tot een volledige reorganisatie en herinrichting van het museumgedeelte.

De afdeling "Geschiedenis van de zeilopleidingschepen" brengt een gedetailleerde historische situering van het zeevaartonderwijs en van de praktische opleiding aan boord. Deze afdeling toont naast scheepsbouwkundige plannen ook een aantal scheepsmodellen door het Nationaal Scheepvaartmuseum ter beschikking gesteld. Ook wordt het leven van de kadetten aan boord en de strenge discipline van de "Mercator" geëvoceerd aan de hand van de leerprogramma's, onuitgegeven fotomateriaal en oorspronkelijke documenten.

De derde afdeling handelt over de reizen van de "Mercator" en geeft een overzicht van de verschillende kruisvaarten en van de belangrijkste opdrachten waarmee de "Mercator" werd belast. Een van de topevenementen was ongetwijfeld de overbrenging in 1963 van het stoffelijk overschot van Pater Damiaan van het melaatseneiland Molokai naar België.

Ook voor een aantal wetenschappelijke expedities, o.m. voor het ophalen van beelden van het Paaseiland voor de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, diende de "Mercator" als basis.

De deelname aan en de behaalde resultaten in de grote zeilwedstrijden worden eveneens in de kijker geplaatst.

De inrichting van een tentoonstelling aan boord van een schip brengt specifieke problemen met zich mee. Een zeilschip is nu eenmaal geen museumgebouw. Kleine ruimten, nauwe doorgangen, onvoldoende hoogten zijn de oorzaken dat interessante en grote modellen niet konden opgesteld worden. Wegens het typische karakter van de beschikbare ruimte dienden, met het oog op de bewaking en veiligheid, alle voorwerpen in vitrines opgesteld te worden. De toonkasten mochten echter in geen geval het scheepsinterieur in het gedrang brengen. De lijst van speciale technische

Zeilen hijsen, foto L.J. Vergauwen

voorzieningen bij het inrichten van tentoonstellingen aan boord van schepen is erg lang. Een drijvend vaartuig is altijd in beweging, vooral tijdens de vaart van het schip op zee. Door het rollen en stampen moeten speciale maatregelen genomen worden om de tentoongestelde voorwerpen te beschermen. Voor het onderhoud, de bewaking en de uitbating en ook, voor het varen bij uitzonderlijke gelegenheden en grote evenementen, zorgen vrijwilligers en vaste manschappen. Zij hebben bij voorkeur zeemansbenen en zijn vertrouwd met het reilen en zeilen van deze prachtige windjammer.

Een bezoek aan het vaarklare museumschip Mercator loont de moeite. De v.z.w. "Mercator" biedt een reductie van 25 frank op elk toegangsticket in de periode september 1998 tot 1 mei 1999 op vertoon van uw VMV-lidkaart of OKV-Museumkaart.

Het museumschip is alle dagen open van 10 tot 13 uur en van 14 tot 18 uur tijdens de zomermaanden. In de winterperiode is het schip alleen te bezoeken tijdens het weekend.

Meer info krijgt u op nummer 059/70.56.54. Wie wil lezen over de Belgische schoolschepen en de "Mercator", kan het boek van Alex De Vos, "Geschiedenis van de Belgische Schoolschepen" vinden bij uitgever MIM, te Antwerpen of bij de Vlaamse Museumvereniging.